

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 335/1, донетом на седници одржаној дана 12. фебруара 2025, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **мер Анђеле Стошић** под насловом „**Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године**”, урађену под менторским руковођењем **проф. др Гордане Стокић Симончић**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Бранка Драгосавац

Звање: научни сарадник

Ужа научна област: Библиотекарство, историја књиге и библиотека

Датум избора у звање: 2.8.2021.

Установа на којој је запослен: Правни факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Драгана Грујић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Библиотекарство

Датум избора у звање: 17.12.2019.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Жељко Вучковић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Библиотекарство

Датум избора у звање: У звање редовног професора изабран 1.11.2011.

Установа на којој је запослен: Педагошки факултет у Сомбору Универзитета у Новом Саду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Анђела (Славица) Стошић
Датум и место рођења:	26.11.1993. Сурдулица
Наслов мастер рада:	Развој и коришћење дигиталних колекција на примеру Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, Библиотеке града Београда и Народне библиотеке „Стеван Сремац“ у Нишу
Датум одбране мастер рада:	10.7.2018.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Универзитет у Београду – Филолошки факултет
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Библиотекарство

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

Стошић, Анђела. „Ја у клин, он у плочу: сукоби запослених у Народној библиотеци у Београду између два светска рата“. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Бр. 37 (новембар 2020): 60–73. doi: 10.19090/cit.2020.37.60-73.

Стошић, Анђела. „Визионарка међу библиотечким посленицима: Љубица Марковић (1895-1947)“. *Бележница* Год. 22, бр. 41. (2021): 15–20.

Стокић Симончић, Гордана и Анђела Стошић. „Библиотекарке – чланице Удружења универзитетски образованих жена (1927–1941)“. У *Женски покрет (1920–1938): зборник радова*, уреднице Јелена Милинковић и Жарка Свирчев, 369-384. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021.

Стошић, Анђела. „Универзитетска библиотека у Београду за време Другог светског рата. У *Библиотеке и идентитет 3: зборник радова*, гл. уредник Драгана Сабовљев, 24–33. Панчево: Градска библиотека, 2022. <https://zenodo.org/records/6416136>

Стокић Симончић, Гордана и Анђела Стошић. „Љубица Марковић – градитељка библиотекарске струке у Србији“. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Бр. 40 (мај 2022): 39–50. doi: 10.19090/cit.2022.40.39-50.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ОДНОСИ БИБЛИОТЕКА С ЈАВНОШЋУ У СРБИЈИ ОД 1919. ДО 1945. ГОДИНЕ

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „**Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године**“ обједињује две области знања: историју библиотека и односе с јавношћу. Чињеница да не постоји интегрална историја српских библиотека, те да је у том смислу нарочито доба Другог светског рата било пуно непознаница, један је од разлога за уобличавање ове теме. А један од основних циљева дисертације био да се на основу обимне литературе и мноштва архивске грађе начини аналитичко-синтетички преглед за два релативно кратка али потпуно

различита временска периода – међуратни и ратни. Коришћење односа с јавношћу, као специфичног аспекта посматрања прошлости, с друге стране, нуди могућност процене успешности њиховог рада и чини ову тему блиском данашњем читаоцу.

Применом историјског и компаративног метода збивања у српском библиотекарству стављена су у одговарајући међународни контекст, установљен је број библиотека по типовима, дат преглед њиховог стања и коришћења на основу расположивих статистичких података; сагледана атмосфера унутар професије у настајању, али су обрађене, у контексту социјалних кретања, и теме попут високошколског образовања и запошљавања жена. Најзад је на основу утврђених чињеница дефинитивно разбијена једна предрасуда идеолошке природе – да се српско библиотекарство нагло развило након Другог светског рата. Управо супротно, показало се да су многи предуслови за развој библиотека остварени управо у међуратном и ратном раздобљу и да су библиотечки стручњаци били спремни да захваљујући њима и подстицајном окружењу наставе изградњу библиотечког система у Србији након 1945.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазне хипотезе биле су:

1. пракса односа библиотека с јавношћу успоставља се у Србији готово истовремено када и у већини земаља Европе
2. већина библиотека овог периода односе с јавношћу ипак није спроводила плански;
3. код многих библиотечких посленика постојала је свест о потреби развијања комуникације са представницима медија (новина, часописа и радија) и власти (на локалном и државном нивоу);
4. практиковање неких од активности из домена односа с јавношћу било је у узрочно-последичној вези са успешношћу рада библиотека (већи број корисника, богатији фонд, стабилније финансијско стање);
5. у међуратном раздобљу почело је свесно (и практично и у теоријским радовима савременика) преусмеравање фокуса рада библиотека – са сакупљања књига на задовољење читалачких потреба становништва;
6. библиотеке са више запослених имале су развијеније односе с јавношћу;
7. јавност је имала позитивну слику о библиотекама у целини;
8. период 1919–1945 био је солидна основа за развој библиотека у Србији након Другог светског рата.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

УВОД уз основна садржинска одређења доноси мотиве за израду дисертације, хипотеза, осврт на литературу и изворе за њену израду.

1. ОДНОСИ С ЈАВНОШЋУ У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ БИБЛИТЕКАРСТВА

У поглављу се излажу дефиниције и преглед развоја дисциплине односа с јавношћу у профитном сектору, али и еволуција примене метода односа с јавношћу у библиотекарству. Посебно обрађује почетке односа с јавношћу у српским библиотекама: на практичном нивоу још у трећој деценији 19. века, а на теоријском од 1906, тј од објављивања студије Васе Царићевића *Народне јавне књижнице: с упутством за оснивање и руковање*.

У складу са савременим тумачењима односа с јавношћу одређене су активности библиотека од интереса у овој дисертацији: успостављање контакта и сталне комуникације са представницима штампе и радија, чиме се буди њихово интересовање за библиотеку; писање новинских вести и објава, текстова и говора за радио, чланака у стручној штампи; писање извештаја о раду, пословне преписке, писма захвалности; издавање публикација за запослене; издавање публикација за спољну циљну јавност; промоција специјалних догађаја, организовање симпозијума, организовања конференција за штампу; припрема говора за друге

говорнике из организације, припрема наступа и дистрибуција говорног материјала; изградња корпоративног имиџа и идентитета; комуницирање са запосленима; комуницирање са креаторима јавног мњења; успостављање односа са друштвеном заједницом; успостављање односа и комуницирање са удружењима грађана, политичким странкама; успостављање односа и комуницирање са финансијским институцијама и спонзорима; фандрезинг; истраживање јавног мњења и очекивања јавности.

2. ОДНОСИ БИБЛИОТЕКА С ЈАВНОШЋУ У СРБИЈИ 1919–1941

Након политичко-економских и културно-просветних прилика у Србији разматра се позиција библиотека: питања надлежности, правна регулатива, финансирање, статистика. Следе односи унутар саме струке: образовање и оспособљавање за рад у библиотекама; анализа тада постојеће стручне литературе и улоге гласила као што је *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* проф. Павла Поповића; детаљно разматрање деловања стручног удружења Друштва југословенских библиотекара односно његове Секције Београд која је окупљала стотинак библиотечких радника.

Други део овог поглавља доноси манифестације односа с јавношћу у Народној библиотеци у Београду, Универзитетској библиотеци, јавним (Сомбор, Крагујевац, Вршац, Суботица, Ниш, Панчево, Београд), народним књижницама и читаоницама, школским, факултетским/високошколским и специјалним библиотекама. Нарочиту вредност овом делу дају аналитичко-синтетичке оцене које проистичу из расположиве статистике: броја библиотека по типовима, броја књига у различитим типовима библиотека, података о коришћењу фондова, профилу корисника...

3. ОДНОСИ БИБЛИОТЕКА С ЈАВНОШЋУ У СРБИЈИ 1941–1945

Поглавље је структурирано према схеми која кореспондира са претходним, с тим што је представљено време окупације: од политичко-економских и културно-просветних прилика преко правне регулативе која одређује друштвену позицију библиотека, забране „непожељних“ књига, уредбе о јавним библиотекама, каталогизације према *Пруским инструкцијама* и течаја за обуку библиотекара. Потом се прати, кроз визуру односа са јавношћу, судбина појединих библиотека односно типова библиотека.

ЗАКЉУЧАК

У периоду након Првог светског рата Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је целу деценију радила на усаглашавању законодавства на својој територији, а нестабилне политичке и финансијске прилике неповољно су се одражавале на институције културе и просвете. Однос према библиотекама у Краљевини СХС/Југославији одражавао је општи проблем културне политике – неравномеран развој, недостатак континуитета, ресурса и систематичности. Упркос таквим околностима, нека од најзначајнијих достигнућа у историји српског библиотекарства припадају управо међуратном периоду – отварање врата библиотека женским упосленицима, подизање прве наменске зграде за библиотеку и њено отварање 1926, оснивање Библиотеке града Београда 1929, оснивање првог струковног удружења 1931. године и његов улазак у Међународну библиотекарску асоцијацију наредне године.

Други светски рат до сада је у стручној литератури посматран искључиво као период разарања и назадовања у библиотекарству: уништена је Народна библиотека у Београду, оштећени су делови или целокупни фондови многих библиотека, запослени у библиотекама били су изложени разним видовима притиска од стране окупационих власти... Ипак, нова истраживања архивске грађе показују да се током ових година настављају активности које имају за циљ регулисање важних питања српског библиотекарства – законско уређење професије, организована обука библиотечког кадра, израда централног каталога, оснивање јавних библиотека. Како проистиче из истражене грађе, два периода која су у овој дисертацији обрађена повезује очевидан континуитет настојања угледних припадника библиотекарске професије да своју делатност уреде и то кроз: рад на доношењу закона који се угледа на европске, развијање централизоване каталогизације, покушаје комуникације са представницима власти како би их уверили да су библиотекама потребни боље финансирање, стручан кадар и одговарајућ смештај.

Потврђене су хипотезе: да су библиотечки радници били свесни савремених међународних токова у погледу примене метода односа с јавношћу и да, премда их најчешће

нису спроводили плански, Србија у том смислу није заостајала; да су, вероватно, најизраженији видови односа с јавношћу били комуникација са представницима медија и власти; да је у међуратном раздобљу почело свесно (и практично и у теоријским радовима савременика) преусмеравање фокуса рада библиотека – са сакупљања књига на задовољење читалачких потреба становништва; да је у оба истраживана периода јавност имала позитивну представу о значају библиотека за укупан развој културе и образовања; те да је период 1919–1945 био солидна основа за развој библиотека у Србији након Другог светског рата.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „**Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године**” укупног обима од 287 страница (основни текст 230 стр, Извори и литература, Прилози (4) написана је на основу изузетно обимне и разноврсне коришћене грађе. Поред једног броја објављених студија у дисертацији су коришћени чланци објављени у тиражнијој штампи, али и у локалним листовима и стручним гласилима, те архивска грађа фондова Министарства просвете Краљевине Југославије и Централног пресбироа Председништва Министарског савета Краљевине Југославије која се чува у Архиву Југославије, Министарства просвете и вера – Београд из Државног архива Србије, Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, објављена архивска грађа Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске и Народне библиотеке „Стеван Сремац“ у Нишу. Сви они омогућили су да се дође до једног броја потпуно нових сазнања, а да она постојећа буду детаљнија и поузданија.

Истраживачки корпус обухватио је једну националну, једну универзитетску, осам јавних, 158 библиотека на факултетима и Музичкој академији (општих, семинарских, клиничких и институтских), преко 5000 књижница у основним и више од 150 у средњим школама, 57 специјалних библиотека, као и 1218 читаоница и народних књижница и читаоница. Специфични подаци изнети су за 265 библиотека свих типова и 31 књижницу и читаоницу. Ови бројеви сведоче о изузетном обиму истраживачког рада и аналитичко-синтетичког сагледавања, али и о изненађујуће великој раширености библиотека на свим нивоима сазнајне и образовне делатности.

Разматрајући коришћење одређених типова библиотека први пут су изнете бројке о проценту становништва које је користило поједине јавне библиотеке и народне књижнице и читаонице. Јавне је користило од 0,6% становника, како је било у Сомбору, до 6% становника, колики је проценат забележен у Панчеву пред почетак Другог светског рата. Развијеним односима са корисницима и медијима нарочито се истицала Библиотека Општине града Београда, како у међуратном тако и у ратном периоду. У њу је до краја 1940. било уписано око 5% београдског становништва. Надаље, истраживање је показало да су ученици били најбројнија категорија корисника овог типа библиотека у међуратном периоду. Библиотеку Матице српске као једну врсту хибрида са карактеристикама специјалне и јавне библиотеке, такође су највише користили ђаци – гимназијалци.

Утврђен је један број библиотека које су по *Закону о штампи* из 1925. године остваривале право на локални обавезни примерак периодике: Библиотека Матице српске у Новом Саду, Градска библиотека у Суботици, Градска библиотека у Сомбору, Српска читаоница у Великој Кикинди, Библиотека Општине града Београда, Народна библиотека у Крагујевцу, као и Градска библиотека у Сплиту.

Откривено је да је рад ђачких књижница у основним школама био регулисан *Правилма ђачке књижнице* из 1921, много пре него што је, 1929. године, донет *Закон о народним школама*. Оснивање наставничких, ђачких и уџбеничких библиотека било је прописано *Законом о средњим школама* 1929. Први пут је анализиран рад овог типа библиотека као целине у међуратном и ратном периоду.

Утврђен је тачан број библиотека на сваком од факултета у Београду и Суботици. Први пут се стручној јавности саопштавају подаци о обиму њихових фондова.

Расветљен је начин рада више специјалних библиотека. До сада је било непознато да су многе функционисале према правилницима о раду и да су имале каталоге. Утврђено је да се током тридесетих година спроводила систематска реформа војних библиотека на основу *Правила о војном библиотекарству*.

Додатно је уобличена прича о Друштву југословенских библиотекара те утврђена структура чланова Секције Београд према типу библиотеке у којем су радили.

Сазнало се да је *Уредба о прегледу и забрани књига* из 1943. налагала уништавање забрањених књига (марксистичких, јеврејских...) школских библиотека, народних књижница и читаоница (осим Шабачке) и специјалних библиотека, али и чување оних које су припадале националној, универзитетској, јавним библиотекама у Крагујевцу, Нишу, Београду и Смедереву, Шабачкој народној књижници и читаоници, библиотекама факултета и других научних установа.

Дошло се до сазнања да је за време Другог светског рата припремана *Уредба о јавним библиотекама* која би захтевала обавезно оснивање јавних библиотека – у року од две године по њеном доношењу у сваком граду и сваком селу би се морала основати општинска библиотека. Уредба је предвиђала и вођење централних каталога – Народна библиотека за све јавне библиотеке, осим сеоских, а Универзитетска библиотека за све библиотеке факултета, семинара и института. Уз обавезу вођења централног каталога, Универзитетска библиотека добила би задатак да врши стручни надзор над факултетским, семинарским и институтским библиотекама, што значи да би имала неку врсту матичне функције какву данас познајемо.

Истраживањем је утврђено да је 1943. године организован једногодишњи Течај за библиотекарске који је похађало више од 200 полазника, а на коме су већину предавача чинили кадрови Народне библиотеке, Универзитетске библиотеке и Библиотеке Општине града Београда. Наставници су сами припремили курикулуме за своје предмете.

Расветљене су појединости о раду Народне библиотеке у Београду за време Другог светског рата. У њој је 1944. основан Фонд Светог Саве и Институт за проучавање српске народне поезије.

Пронађена су и презентована Правила Градске књижнице у Смедереву, основане 1942. године. Њима се први пут једним библиотечким правилником налаже локални обавезни примерак: у закључку Правила стоји да су све штампарије у Смедереву дужне да јој достављају по један примерак „свију својих штампаних објава, плаката, посмртних листа, новина, часописа, књига брошура и.т.д.“

Утврђено је да су библиотеке биле учесталија тема у најтиражнијој штампи за време Другог светског рата него у међуратном периоду.

Докторска дисертација мср Анђеле Стошић написана је у складу са одобреном пријавом теме и представља самостално и оригинално остварење, које својим научним резултатима несумњиво доприноси историји српске културе. Кандидаткиња је, поводом израде дисертације на тему **Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године** показала изузетну склоност ка историјским и архивским истраживањима, систематичност у трагању и проналажењу релевантних извора, те завидну способност тумачења архивске грађе. Критички настројена према објављеној домаћој литератури, она је испољила нарочиту самосталност у аналитичко-синтетичком закључивању и представљању оних појава које значе континуитет у професији тј. повезују прошлост и садашњост. Дисертација је написана негованим стилем, избегнуте су замке које је наметао неуједначен обим грађе (за поједине теме претерано детаљна, а за друге сасвим оскудна), текст је кондензован и добро избалансиран, са 1026 фуснота које читаоца упућују на изворе или нуде додатна објашњења.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је

извршена провера оригиналности докторске дисертације „**Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године**“ аутора мср Анђеле Стошић, констатовано је да утврђено подударање текста износи 18%. Овај степен подударности последица је лоше урађеног извештаја (односно недостатака софтвера), а не недостатака саме дисертације те се стога не могу наводити „претежни разлози“ у вези са тезом. Евентуална „подударања“, према оцени Комисије, нису већа од занемарљивих 4% , што је у складу са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године“ кандидата мср Анђеле Стошић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „**Односи библиотека с јавношћу у Србији од 1919. до 1945. године**“, коју је урадио кандидат **мср Анђела Стошић** под менторством проф. др Гордане Стокић Симончић и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Бранка Драгосавац
председник Комисије
2. _____
др Драгана Грујић
члан Комисије
3. _____
др Жељко Вучковић
члан Комисије